

ความสุขจากทุนทางสังคม:
กรณีศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดกาญจนบุรี

Happiness from Social Capital:
An Investigation from Kanchanaburi Data

พิริยะ ผลพิรุฬห์
คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บึงปอนด์ รักอำนวยกิจ
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล

1. บทนำ

การศึกษาทางด้าน “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ได้มีการศึกษาเริ่มต้นจากนักสังคมวิทยามากกว่า ทศวรรษ¹ หลังจากนั้น งานวิจัยทางด้านทุนทางสังคมจึงได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องใน หลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้อง (Inter-Disciplines) โดยในแต่ละการศึกษาต่างระบุถึงความสำคัญของทุน ทางสังคมไม่เฉพาะต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้นๆ เท่านั้น แต่ทุนทางสังคมยังมี ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของประเทศ

จากคำจำกัดความของ Putnam และคณะ (1993) ทุนทางสังคม หมายถึง รูปแบบของ ความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบของ “ความเชื่อถือไว้วางใจ” (Trust) “กฎทางสังคม” (Social Norm) “เครือข่ายทางสังคม” (Social Network) และ “ความเป็นชุมชน” (Community) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ เพิ่มประสิทธิภาพของสังคมโดยรวม² ซึ่งหมายความว่าถ้าคนในสังคมนั้นๆ มีความไว้วางใจและมี เครือข่ายระหว่างกันมากขึ้นเท่าไร ความสนิทสนมกลมเกลียวจะส่งผลทำให้ คนในสังคมสามารถ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีความเข้มแข็งเป็นกลุ่มเป็นก้อนมากขึ้น ในแนวคิดทาง เศรษฐศาสตร์ ทุนทางสังคมจะส่งผลกระทบต่อภายนอกทางบวก (Positive Externality) ต่อคนในสังคม เช่นถ้าคนในสังคมหรือในครอบครัวมีความรักใคร่ปรองดองกันมากเท่าไร จะส่งผลทำให้สังคมโดยรวม นั้นมีความสุขและความร่มเย็น

เป็นที่ยอมรับกันว่า ผลประโยชน์ที่บุคคลในชุมชนนั้นๆ จะได้รับจากโครงสร้างของทุนทาง สังคมจะอยู่ในรูปของ “ความกลมเกลียวกันระหว่างบุคคล” (Inter-Personal Ties) โดยงานศึกษาเชิง ประจักษ์ (Empirical Studies) ทางด้านทุนทางสังคมมักจำแนกลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่อธิบายถึง ผลกระทบของทุนทางสังคมทั้งต่อบุคคล (Individuals) ต่อครอบครัว (Family) ต่อชุมชน (Communities) ต่อจังหวัด (Provinces) หรือต่อประเทศทั้งหมดโดยรวม

โดยทั่วไปแล้ว ผลประโยชน์ (Benefits) ที่สังคมได้รับจากทุนทางสังคมจะอยู่ในรูปของความ กินดีอยู่ดี (Well-Being) ที่สังคมนั้นได้รับ งานศึกษาวิจัยจำนวนมากมักนิยมใช้ตัวแปรทางเศรษฐกิจ และสังคมเช่น “รายได้ประชาชาติต่อหัว (GDP per Capita)”³, “รายจ่ายต่อหัว (Total Expenditure per Capita)”⁴, “โอกาสในการทำงาน (Employment Implications)”⁵ หรือ “การพัฒนาทางด้าน ทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital)”⁶ เป็นต้น

¹ คำว่าทุนทางสังคม (Social Capital) ได้ถูกกล่าวอ้างครั้งแรกในการศึกษาของ Coleman (1988)

² ...social capital...refers to features of social organization, such as trust, norms, and networks that can improve the efficiency of society... (หน้า 167) (Putnam และคณะ, 1993)

³ เช่นการศึกษาของ Fafchamps and Minten (2002) ในกรณีของพ่อค้าอาหารในประเทศมาดากัสการ์, Beugelsdijk and van Schalk (2001) ในกรณีของกลุ่มประเทศในยุโรป, Helliwell and Putnam (2000) ในกรณีของประเทศอิตาลี, Helliwell (1996) ในกลุ่มตัวอย่างประเทศในเอเชีย, Easterly and Levine (1997), Knack and Keefer (1997), และ Zak and Knack (2001) ใน กรณีของการใช้ข้อมูลไขว้ระหว่างประเทศต่างๆ (Cross-Countries)

⁴ เช่นการศึกษาของ Grootaert (2000) ในกรณีของประเทศอินโดนีเซีย, Maluccio, Haddad, and May (2001) ในกรณีของ ประเทศอัฟริกาใต้, Narayan and Pritchett (1999) ในกรณีของประเทศแทนซาเนีย เป็นต้น

⁵ เช่นในการศึกษาของ Lee and Brinton (1996) ในกรณีของประเทศเกาหลีใต้และ Hagan, MacMillan, and Wheaton (1996) ในกรณีของเมืองโตรอนโต ประเทศแคนาดา เป็นต้น

⁶ เช่นในการศึกษาของ Carter and Maluccio (2003) ในกรณีของสุขภาพเด็กในประเทศอัฟริกาใต้, Furstenberg and Hughes (1995) ในกรณีของการศึกษาของวัยรุ่นในประเทศสหรัฐอเมริกา, Hagan and McCarthy (1995) ในกรณีของการก่อ อาชญากรรมของวัยรุ่นในประเทศแคนาดา, และ McNeal (1999), Morgan and Sorenson (1999), Sandefur, Meier, and

จะเห็นได้ว่า การศึกษาทางด้านทุนทางสังคมจะให้ความสำคัญกับตัวแปรตามที่ใช้วัดถึง ประโยชน์ของทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับของข้อมูลว่าจะเป็นระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับประเทศ หรือระดับโลก เป็นต้น โดยที่การศึกษาโดยทั่วไปจะใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometrics Model) ในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาเชิงประจักษ์ทางด้านทุนทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องในกรณีศึกษาของประเทศต่างๆ แล้วก็ตาม การศึกษาเชิงประจักษ์ในประเทศไทยในเรื่องดังกล่าวนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ถึงแม้ว่ารัฐบาลในทุกยุคทุกสมัย (โดยเฉพาะรัฐบาลในชุดปัจจุบัน) จะให้ความสำคัญกับประโยชน์จากการสร้างเครือข่ายทางสังคมก็ตาม และแม้ว่าการศึกษาทางด้านทุนทางสังคมที่ผ่านมานั้นได้รับข้อสรุปที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละการศึกษาของประเทศต่างๆ การนำผลการศึกษาดังกล่าวมาอธิบายถึงกรณีของประเทศไทยอาจจะไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจนและถูกต้องเท่าใดนักต่อผู้กำหนดนโยบายของประเทศในการพัฒนาปัจจัยทางด้านทุนทางสังคมดังกล่าวเนื่องจากตัวอย่างอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกับของไทย

ดังนั้น การศึกษานี้จะให้ความสำคัญกับการประมาณการผลประโยชน์ของทุนทางสังคมกับ “การมีความสุข” และ “ระดับความสุข” ของกลุ่มตัวอย่างของประชากรไทย โดยการประมาณการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายว่า การสร้างทุนทางสังคมในประเภทต่างๆ จะส่งผลต่อกระทบต่อความสุขของคนในสังคมไทยหรือไม่อย่างไร โดยใน ส่วนที่ 2 จะอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับตัวชี้วัดทางด้านความสุขเพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการของการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว ในส่วนที่ 3 จะอธิบายข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมต่อและระดับความสุขจากข้อมูลที่ใช้และคาดประมาณผลของทุนทางสังคมต่อความสุขของบุคคลโดยใช้แบบจำลองการคาดประมาณทางสถิติของผลของทุนทางสังคมต่อความสุขของบุคคล รวมถึงเสนอผลการศึกษา และในส่วนที่ 4 จะเสนอบทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2. ความสุขกับทุนทางสังคม

เนื่องจาก “ความสุข” คือความต้องการอันสูงสุดของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เอง นักวิชาการในหลากหลายสาขาจึงได้พยายามศึกษาถึงประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสุข ไม่ว่าจะเป็น “ความหมายที่แท้จริงของคำว่าความสุข” “ความสุขคืออะไร” หรือ “ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความสุข” โดยศาสตร์ที่ทำการศึกษาในประเด็นทางด้านความสุขนั้น ในระยะแรกเริ่มจะได้รับการศึกษาจากนักจิตวิทยา และแพทย์ในสาขาจิตเวชก่อน จึงขยายไปสู่สาขาอื่นๆ อย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็น สาขาสังคมศาสตร์ และสาขาเศรษฐศาสตร์⁷ เป็นต้น

Hernandez (1999), Sun (1999), Teachman, Paasch, and Carver (1997) ในกรณีของผลการศึกษาล่าเรียนของวัยรุ่นในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

⁷ Jeremy Bentham เป็นคนแรกในยุคประมาณศตวรรษที่ 16-17 ที่เริ่มอธิบายถึงเรื่องของ “ความสุข” โดยพยายามวัดมูลค่าของความสุข (Quantitative Measure) ให้อยู่ในรูปของสิ่งที่เรียกว่า “อรรถประโยชน์” (Utility) ซึ่งหลังจากนั้น การศึกษาทางด้านอรรถประโยชน์ที่ใช้อธิบายถึงความสุขนั้นก็ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เช่น van Praag (1971,1991); Christensen et al (1975); Jorgensen et al (1980); Tinbergen (1991); Ellingsen (1994); Clark & Oswald (1994); ; และ Kahneman et al (1997) โดยในแต่ละการศึกษาก็จะเน้นอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในเรื่องของความสุขเป็นหลัก (Utilitarianism)